

ҲАРБИЙ ТАЪЛИМДА МАЪНАВИЙ-АХЛОҚИЙ ТАРБИЯНИНГ ЎРНИ ВА
ВАЗИФАЛАРИ

ИИБ Академияси саф қисми отряд командири катта лейтенант

Саминов Абдулхай Йўлчибой ўғли

*"Ҳарбий тарбия — инсон қалбидаги фидойилик, интизом ва ватанпарварликни
уйғотиш санъати."*

Мустафа Кемал Отатурк

Annotatsiya: *Мазкур мақолада ҳарбий таълим тизимида маънавий-ахлоқий тарбиянинг ўрни ва аҳамияти таҳлил қилинади. Мақолада ҳарбий хизматчиларда ватанпарварлик, масъулият, интизом, ахлоқий баркамоллик каби фазилатларни шакллантиришда тарбиявий ишларининг ўрни ва самараси ёритилади. Шунингдек, маънавий-ахлоқий тарбия усуллари ва уларни амалиётда қўллаш имкониятлари ҳақида сўз юритилади. Муаллиф, ҳарбий кадрларни тайёрлашда ахлоқий тарбиянинг узвий тарзда олиб борилиши кераклигини таъкидлайди.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль и значение духовно-нравственного воспитания в системе военного образования. Раскрывается, как воспитательная работа способствует формированию у военнослужащих таких качеств, как патриотизм, ответственность, дисциплина и нравственная зрелость. Также обсуждаются методы нравственного воспитания и возможности их применения на практике. Автор подчёркивает важность интеграции нравственного воспитания в подготовку профессиональных военных кадров.*

Abstract: *This article analyzes the role and significance of moral and ethical education in the military education system. It explores how educational activities help to cultivate patriotism, responsibility, discipline, and moral integrity among military personnel. The article also discusses various methods of moral education and their practical application. The author emphasizes the necessity of integrating moral and ethical training into the overall process of preparing professional military personnel.*

Замонавий дунёда ҳарбий таълим нафақат техник ва тактик тайёргарликни, балки инсоннинг ички дунёсини, ахлоқий қадриятларини шакллантиришни ҳам ўз ичига олади. Маънавий-ахлоқий тарбия ҳарбий хизматчиларнинг руҳий устуворлигини таъминлашда муҳим ўрин тутди, чунки уларнинг қарорлари фақат ҳарбий вазифаларни бажармай, балки миллий манфаатларни ҳимоя қилишда ҳам аҳамиятли. Ўзбекистонда бу жараён давлат сиёсатининг ажралмас қисми бўлиб, Президентнинг "Ўзбекистон Қуролли Кучлари ҳарбий хизматчиларининг маънавий-маърифий савиясини ошириш тизимини тубдан такомиллаштириш тўғрисида"ги

20-Sentyabr, 2025-yil

қарори орқали кучайтирилмоқда. Глобаллашув шароитида диний экстремизм ва бошқа деструктив кучларнинг таъсири кучайганида, маънавий-ахлоқий тарбия ҳарбий таълимнинг асосий устунига айланиб бормоқда.

Маънавий-ахлоқий тарбия – бу шахснинг ижтимоий-маънавий муҳитида шаклланган кадриятлар тизимини ўзлаштириш жараёнидир. Педагогика илмида бу тарбия маънавий ва ахлоқ ўртасидаги бирлик сифатида талқин қилинади. Ҳарбий контекстда у ҳарбий хизматчининг ватанпарварлик, вазифага садоқат ва инсонпарварлик каби фазилатларини ривожлантиради. Масалан, Ўзбекистоннинг олий ҳарбий таълим муассасаларида ўтказилган сўровлар шуни кўрсатадики, курсантларнинг асосий кадриятлари оила, дўстлар, моддий бойлик ва хизмат фаолияти билан боғлиқ бўлиб, интизомни ахлоқий савол сифатида биринчи ўринга қўйиш зарур.

Дунё тажрибасида ҳам бу тарбиянинг аҳамияти юқори баҳоланади. АҚШ Армиясида этика таълими асосий тайёргарликнинг бир қисми бўлиб, у ҳарбий хизматчиларнинг қарорларининг стратегик оқибатларини ҳисобга олади. 2003 йилдаги Абў Ғарўйб скандали мисолида кўриниб турибдики, этик ахлоқсизлик нафақат бўлинмаларнинг норозилигига, балки халқаро ишончсизликка ҳам олиб келади. Ўзбекистонда эса бу тарбия миллий анъаналар ва урф-одатларга асосланади, чунки мамлакатнинг ҳарбий доктринаси ҳарбий хизматчиларнинг маънавий-руҳий тайёргарлигини давлатнинг ҳарбий ташкилотини шакллантириш асоси сифатида кўрсатади.

Ҳарбий таълимда маънавий-ахлоқий тарбия таълим ва тарбиянинг ажралмас қисмидир. Ҳарбий педагогика илми бунинг учун мураккаб тизим сифатида талқин қиланади. Ўзбекистон Қуролли Кучларида бу тарбиянинг ўрни янгилашувлар билан кучаймоқда. Масалан, бригадаларда "ҳарбий психолог" лавозими жорий этилди, у маънавий-ахлоқий тарбия ва ёшлар билан ишлаш органлари асосида тарбиявий-мафкуравий ишларни ташкил қилади. Қуролли Кучлар Академиясида "Қўмондонлик-тактик тарбиявий ва мафкуравий ишлар" мутахассислиги бўйича офицерлар тайёрлаш тизими йўлга қўйилди (2018–2019 ўқув йилларидан бошлаб). Бу ўзгаришлар ҳарбий хизматчиларнинг маънавий-маърифий савиясини оширишни мақсад қилади. Дунё миқёсида ҳам шундай: АҚШда этика таълими танлов, тайёргарлик, таълим ва илдизлаш давларида ўтказилади, унда ҳолатлар таҳлили орқали ҳарбий хизматчилар қарор қабул қилишни ўрганади. Швейцария каби конскриптли армияларда бу тарбия хизмат вазифаларининг этик жиҳатларини кўрсатишга ёрдам беради, жамиятда хизматдан қочишни камайтиради.

Факт: Ўзбекистонда олий ҳарбий таълимда маънавий-ахлоқий тарбия миллий кадриятлар (ақл, ахлоқ, ишонч, ҳурмат, ватанпарварлик) асосида шаклланади, бу курсантларнинг дунёқарашини шакллантиради. Бу тизим таълим билан бирга узлуксиз давом этади, натижада ҳарбий хизматчилар руҳий устуворликка эга бўлади. Маънавий-ахлоқий тарбиянинг вазифалари кўп қиррали: шахснинг барқарор иерархиясини шакллантириш, кадриятларга муносабатни ўрнатиш ва ахлоқий

фазилатларни ривожлантириш. Ҳарбий таълимда бу вазифалар қуйидагиларни ўз ичига олади:

- Ижтимоий-руҳий тайёргарликни таъминлаш: Курсантларни ватанпарварлик, халқарочилик ва ҳарбий вазифага садоқат билан тарбиялаш. Масалан, 2023 йил қарорида "Уч авлод учрашуви" каби тадбирлар орқали авлодлар ўртасида ахлоқий ривожланишни кучайтириш назарда тутилган.

- Деструктив ғояларга қарши иммунитет яратиш: Диний экстремизм ва бошқа таҳдидларга қарши маънавий устуворликни шакллантириш. Ҳарбий педагогикада бу ахлоқий-руҳий фазилатларни ривожлантириш орқали амалга оширилади.

- Жисмоний ва ақлий ривожланишни боғлаш: Интизом ва жисмоний чидорликларни ахлоқий фазилатлар билан уйғунлаштириш. Факт: Ўзбекистонда "Шунқорлар" ва "Ватанпарварлар" ҳарбий-спорт ўйинлари орқали ахлоқий жамоавийлик шаклланади.

Бу вазифаларнинг амалга оширилиши илмий-педагогик усулларга асосланади, масалан, интерактив шакллар (креатив вазифалар, лойиҳалар) ва рақамли муҳитлардан фойдаланиш.

Ҳарбий таълимда маънавий-ахлоқий тарбиянинг олдида бир қатор муаммолар мавжуд. Таълим мазмуни ва ҳақиқий хизмат талаблари ўртасида мос келмаслик: дарслик ва қўлланмалар замонавий жанг усулларини акс эттирмайди. Таклифлар:

- Мазмунни янгилаш: Дарсликларни замонавий технологиялар ва ҳақиқий хизмат жараёнларига мослаштириш.

- Мониторинг ва баҳолаш: "Кўмондон ва ёшлар" учрашувлари орқали самарадорликни кузатиш, илмий марказларни кучайтириш.

- Халқаро ҳамкорлик: АҚШ ва бошқа мамлакатлар тажрибасини ўрганиш, этик сценарийларни юқори интенсивликли машқларга киритиш.

Бу таклифлар ҳарбий хизматчиларнинг касбий ва ахлоқий даражасини оширишга хизмат қилади.

Ҳарбий таълимда маънавий-ахлоқий тарбиянинг ўрни ва вазифалари мамлакат хавфсизлигининг калитидир. У нафақат фазилатларни шакллантиради, балки деструктив таҳдидларга қарши устунлик беради. Ўзбекистондаги ислохотлар ва дунё тажрибаси шуни кўрсатадики, узлуксиз ва илмий асосланган ёндашув зарур. Таклифларни амалга ошириш орқали келгуси офицерларни маънавий-ахлоқий жиҳатдан етук қилиш мумкин, бу эса миллий қудратни кучайтиради.

1. Қодирова Ф.М. Олий ҳарбий таълим муассасалари курсантларини маънавий-ахлоқий қадриятлар асосида тарбиялашнинг назарий асослари. // in-academy.uz. 2023. [Электрон ресурс]. URL: <https://in-academy.uz/index.php/zdpp/article/download/4828/3995/4044> (саналган сана: 07.10.2025).
2. Ҳарбий педагогика: муаммо ва ечимлар. // interscience.uz. 2023. [Электрон ресурс]. URL: <https://interscience.uz/index.php/home/article/download/1625/1176/4546> (саналган сана: 07.10.2025).
3. Ўзбекистон Республикаси Ҳукуматининг 267-сонли қарори (29.06.2023). Ёшларни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ишлари самарадорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида. // lex.uz. [Электрон ресурс]. URL: <https://lex.uz/uz/docs/6518238> (саналган сана: 07.10.2025).
4. Қуrolли кучлар тизимида янги ҳарбий психолог лавозими жорий этилади... // xs.uz. 2023. [Электрон ресурс]. URL: <https://xs.uz/uzkr/post/qurolli-kuchlar-tizimida-yangi-harbij-psikholog-lavozimi-zhorij-etiladi-tarbiyavij-va-mafkuravij-ishlar-bojicha-mutakhassislar-tajyorlanadi> (саналган сана: 07.10.2025).
5. The Importance of Ethics Education in Military Training. // armyupress.army.mil. 2018. [Электрон ресурс]. URL: <https://www.armyupress.army.mil/Journals/NCO-Journal/Archives/2018/November/Ethics/> (саналган сана: 07.10.2025).